کڵاوڕۆژنەکان

عومەری عەلی ئەمین
(سلێمانی)

کڵاوڕۆژنەی یەکەم

شانۆکەمان لە حەفتاکان و هەشتاکاندا، بەسەردەمێکی زێڕیندا تێپەڕی، بزووتنەوەیەکی چالاک و گورج و گوڵ بوو، بەرهەمەکانی سەرکەوتوویان دەبەخشی، لە جێگەیەکی بەرزەوە دەیانڕوانییە جەماوەری بینەرو مژدەی دواڕۆژێکی گەشیان دەدا. هەر لەو سەردەمەشدا توانی جەماوەری شانۆ بۆ خۆی پێبگەیەنێت کە سێیەم مەرجە بۆ دروست بوونی شانۆ، بەڵام ئەو ڕەوتە جوانە نەیگەیاندە سنووری دامەزراوی و پێگەیشتنی شانۆی کوردی، بەڵکو لەماوەی ئەو بیست ساڵەیدا بە چەندان ڕێبازو شێوازدا تێپەڕی وەک کلاسیکی و واقیعی و پێشڕەوی و بڕێختی واتە مەلحەمی و ئەزموونگەری و ئاهەنگسازی، نەبینرا لەسەر یەک ڕێباز بمێنێتەوە و دامەزراو بێت، کە لە ڕاستیدا ئەم تاقی کردنەوانەش هەوڵدان بووە بۆ دۆزینەوەی ڕێبازێکی سەرکەوتووانەتر.

جا کە ئێمەش ئەم سەرمایە گەورەیەمان ناونابێت (شانۆی کوردی) کە مۆرک و سیمای شانۆیەکی کوردیی پێوە دیاربێت؛ ئەمە بەدی نەکراوە کە ئەو ناوەشمان لێناوە (شانۆی کوردی) ئەمە لەگەڵ ڕاستیدا نەگونجاوە. زۆربەی زۆری شانۆییەکانمان لە ڕابووردوو و ئێستاشدا بەدەگمەن نەبێت؛ بیانی بوون، کەچی کە باس دێتە سەرباس، هەر بە (شانۆی کوردی) ناودەبرێن. ئایا ئەوە ڕاستە دەقێکی (بیکێتی) ئێرلەندی پێشکەش بکرێت و ناوی لێ بنرێت (شانۆی کوردی)؟ کە وەها بوو بەم پێیە کە گوێزرایەوە بۆ ئیتالیاش؛ دەکرێت ناوی بنرێت شانۆی ئیتالی، یان کە بردیان بۆ ڤێتنام؛ دەشێت ناوی لێ بنرێت شانۆی ڤێتنامی.

شانۆییەک کە تایبەتمەندێتیی نەتەوایەتی بگرێتە خۆ، لە ڕێگەی دەقەوە دەبێت، نەک تەکنیک. تەکنیک دەشێت جیهانی بێت، بەڵام دەق، تایبەتمەندێتی دەگرێتە خۆی، تایبەتە بە ژیانی گەلێکەوە، کە هیواو ئاواتەکانی دەردەبڕێت و خۆزگەو خواستەکانی و سەرکەوتن و داکەوتەکانی نیشان دەدات و لە کوێرەوەری و تەنگانەکانی دەدوێت، لەگەڵ ئەمانەدا موتوربەش کرابێت بە بیروباوەڕێکی جیهانییەوە، کە لەلایەن نووسەرێکی خۆوڵاتییەوە نووسرابێت کە بە تەواوەتی شارەزای مێژووی ژیانی گەلەکەیەتی.

شانۆی ئیتالی بەدەقی ئیتالی و شانۆی فەرەنسی بەدەقی فەرەنسی و شانۆی ئینگلیزی بە دەقی ئینگلیزی..تاد پێگەیشتووە. لە وڵاتی خۆشماندا هەرچەندە بەشی خۆمان

گەزیزە

خاوەنی دەقی کوردی و درامانووسی کوردین؛ بەڵام بەداخەوە دەقی کوردی تائێستا ڕێگەکەی بەرەو شانۆ؛ بەردەڵانییە و پڕیەتی لەتارمایی نەزانەکان.

هەوڵدانیش بۆ پێگەیاندنی شانۆی کوردی، هەر یەک ڕێگەی سەرەکی بەدی دەکرێت، ئەویش: بڕەودانە بەنمایش کردنی درامای شایستەی کوردی، کە ئەرکی شانۆکانە بە گەرمی پێشوازیی ئەم ڕایە بکەن.

لە کاتێکدا کە من زۆر لە زووەو بە پەرۆشەوە چ بە نووسین چ بەکردەوەش هاواری: (دەقی کوردی، شانۆی کوردی)م کردووە و بانگەوازم هەڵداوە، ئەو ڕاستییەش دەخەمە پێش چاو کە نمایشی دەقی کوردی ئاسان نییە و ماندوێتیی زۆری پێویستە. وەکو ئەوە نییە دەرهێنەرێک دوو سێ جار لەسەر شانۆیەکی بەغداد بیبینێت و لەدواییدا بە فۆتۆکۆپی کراوی بیهێنێتەوە شارەکەی خۆی و بە (حازری) و بە ئاسانی نمایشی بکات و بانگەشەی شانۆی کوردیشی بۆ بکات، نەخێر، دەقی درامای کوردی، چونکە نوێیە؛ پێویستی بە تەکنیکی هەمە جۆر هەیە، پێویستی بە دیکۆرو جل و بەرگ و ئێکسسوارو مۆسیقاو دەنگ و مکیاج و ڕاهێنانی تەواوی ئەکتەر هەیە... تاد کە جۆری ئەم پێداویستییانە هەمووی لە هەڵبژاردندا شارەزایی هونەری و بیرکردنەوەی تەواویان دەوێت. جگە لە ئەوەش کە بۆ کاری دەرهێنانی نمایشەکەش ئامادەکردن و پەیداکردنیان، لەخۆ بووردن و ماندووبوونێکی گەورەو گرانی پێویستە... بۆیە پاڵدانەوەو قاچ خستنە سەر قاچ؛ لەگەڵ سەرکەوتنی دەقی کوردی و پێگەیاندنی شانۆی کوردیدا، هەرگیز دانوویان بەیەکەوە ناکوڵێت.

کلاوڕۆژنەی دووەم

ڕەخنەی شانۆیی.. ڕەخنەی دروستکار، یەکێکە لە ڕیزی پێداویستییەکانی پێکهاتەی شانۆ کە پشت بە دوو بنەمای سەرەکی دەبەستێت: شارەزایی لە زانستی شانۆداو شارەزایی لە زانستی جوانیدا کە هەردووکیان بەهێمنی ئاماژە بۆ ناتەواوییەکان دەکەن و گەشە بەلایەنە سەرکەوتووەکانی دەدەن، ئیتر لەمە بترازێت واتە: نامۆیی بەناسنامەی ڕەخنە. هەر لەبەر گرنگیی خۆیشی بووە کە لەم سەردەمەی ئێستادا؛ لە خوێندنی کۆلێژە هونەرییەکاندا بەشی تایبەتی خۆی بۆ تەرخان کراوە.

(ستانسلاڤسکیش) باوەڕی وایە کە، ڕەخنەگر لەبەر دەرگای هۆڵەکە ڕستە ئامادەکراوەکان و قاڵبەکانی گیرفانی دابنێت؛ ئەوسا بچێتە ژوورەوە، لەوێش لەسەر شانۆکە چیی بینی ئەوە بچنێتەوە.

ئەوەی لەم گۆڕەپانەی ئێمەدا بەدی دەکرێت، بەداخەوە ئەم جۆرەیان بەدەگمەنە، بەڵام ئەو جۆرەی کە سنووری ئەو خاسیەتانەیان شکاندووە و بەناوی ڕەخنەوە بڵاودەبنەوە و لەپێناوی فرە مەبەستی شەخسیدا بەکار دەهێنرێن و قازانج بە زۆر شت دەگەیەنن؛ شانۆ نەبێت، بوونی ئەم جۆرەیان بەداخەوە کەم نییە، کە شێوەی خۆ دەرخستن و ستایش و زەم و زەمکاری و ئازاردان و نوقورچ گرتن و ڕقەبەرایەتی و دۆستایەتییان،... تاد گرتۆتە خۆ، کە لەم سەردەمەی دواییەدا لایەنپەرستییەکی ئەوتۆشی تێکەوت؛ شێربەگوێگرتنیش هیچ حسابێکی بۆ نەدەکرا.

بەڵێ ئەم جۆرەیان کە بەناوی ڕەخنەوە بڵاودەکرێتەوەو پێچەوانەی پێشکەوتنی شانۆمانن؛ زۆر بە ئازارن، بەڵام بە ئازارترو بەسوێتر ئەوەیە، کە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانیش بە بایەخدان بە بڵاوکردنەوەیان؛ کێشەکە ئەوەندەی تر قورستر دەکەن، کە لەم ئاستەدا بەرژەوەندیی شانۆمان خۆزگە دەخوازێت کە ڕۆژنامەنووسانی بەرپرسیاری بەڕێز لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا خۆیان خاوەنی بڕیار بن لە بژارکردنی ڕەخنە نامۆکانداو بڵاوکردنەوەی ڕەخنە ڕاستگۆو شایستەکاندا، کە ئەم کارەش هاوبەشی کردنێکی گەورەیە لە بەهێزکردنی ڕەخنەی دروستکارو پێشخستنی شانۆماندا، بەڵێ. دیموکراسییەت و سەربەستیی نووسین هەیە و فراوانە و پارێزراوە، خۆشمان بە پارێزەرانی ڕای ئازادەوە پابەندین... بەڵام ئەو نووسینانەی دەبنە هۆی خاوبوونەوەی ئەو چالاکییانەی کە لەپێناو سوودی گشتیدا ئەنجام دەدرێن، بەداخەوە دیاردەیەکە هەیە و لەگۆڕێدایە.. جا ئەگەر ئەو بژارکردنە بێت؛ چارەسەری گرانە.

کلاوڕۆژنەی سێیەم

له (١٩٢٥)وه تا (١٩٦٩) كه چل و چوار ساڵه مێژووی بزووتنەوەی شـانۆمـان ئەوسا گـەیشـتـە ئاسـتی دامـەزرانی تیـپـێکی شـانۆیی، کە ئەویش: (تیـپی نواندنی سلێـمـانی) بوو.. کـەچی تـەنیـا لەسـەردەمی ڕاپەڕینیـشـدا چەندان تیـپی شانۆیی دامەزران.. بێگومان ئەمە بیرکردنەوە دەورووژێنێت.. ڕاپەڕین ڕووی داو مـێـردەزمـەیەک لەسـەرمـان لاچوو، ئـازادییـەکی وەها فـراوان لە وڵاتدا دروست بوو، چەندان هونەرمەندو هونەر دۆستانی دڵسۆز لە خزمەتی نیشتماندا، کۆمەڵ کۆمەڵ لەخۆشەویستی گەلدا یەکیان گرت و دەستیان کرد بە دامەزراندنی چەندین تیپی شانۆیی کە ئەمەش جێگەی ڕێزە... بەڵام بەبێ ئەوەی زۆریان بیـر لەوە بکەنەوە کـە ئەم تیپانە پێویستیـان بە تاقیکردنەوەی پێشترو بەهرەو وزەی هونەری هەیە، بەتایبـەتیش کـە دامـەزراندنی ئەو تیـپـانە لەبارودۆخێکدا بوو؛ وڵات بەسەردەمی گواستنەوەدا تێدەپەڕی و کـاروبارەکـان بەخـێـرایی و کـوتوپڕی دەهاتنە پێـشـەوە و گـۆڕانکارییـەکان بە کـەشێکی نا ئارامـدا دەڕۆیشتن، کە ئەم حـاڵەتانەش یارمـەتیی ئەوەیان نەدەدا بۆ گـەورەبوونی ئەو مەرجانەی کە پێویستە لە تیـپێکدا هەبێت و ببێـتە مایەی درێژخـایەنی و بەردەوام بوون هەروەکـو چۆن لەو سـەردەمـەدا چەندین چالاکیی هەمـە جۆرو کـۆڕو کـۆمـەڵی جیـاواز هاتنە کـایەوە و دوای کـەمـێک دیارنەمـان، وەکـو چەندین گـۆڤـارو ڕۆژنامـەو پرۆژەی بە کـەڵکی تر کـە بەردەوامـیـان درێژەی نەخایاند.

کلاوڕۆژنەی چوارەم

من دەچمە سەیری شانۆییەکانی لاوان و بەرهەمەکانیان و داوای سەرکەوتنیان بۆ دەکەم. لە ڕاستیدا ئەوان لەم چالاکییە هونەرییەیاندا؛ ناتوانن پێویستیان بە کەڵک وەرگرتن نەبێت لەتاقی کردنەوەی هونەرمـەندانی پێش خۆیان، هەروەکـو چۆن هونەرمەندانی پێش خۆشیان بەبێ هاریکاری کردنی یەکتری لەگـەڵ ئەواندا؛ شـانۆ هەژار دەبێت. کـەواتە گـرنگ نرخی کـارەکـەیە کـە بەبێ ئەم هەرەوەزییـەی یەکـتـری؛ شـانۆ ڕادەوەستێت، بەو مـەبەسـتـەش باسی کـاری لاوان دەکـەین، ئەگەر لەمە بترازێت؛ زەمینەی بزووتنەوەی شانۆمان درزی تێ دەبێت، ئەوەش نیـشـانی دەدات کە دیاردەی لاوان و غـەیری لاوان؛ بۆ فـرە مـەبەسـتی تر دروست کـراون.. کـەواتە گـرنگ کارەکانە، گرنگ پەیام و نامەی بەرهەمەکانە. دە مادام شانۆ؛ یەک شـانۆیە و کـارەکـانیش هەمـووی شـانۆ ئەنجـامی دەدات؛ بۆچی بەلاوان و غەیرە لاوان بەجیا باسیان بکەین؟

من کـە سـەرەنجی تابلۆیەک دەدەم؛ بیـر لەوە ناکـەمـەوە کـە ئەمـە بەرهەمی لاوە یان نا؟ کـە گـوێ لە گـۆرانییـەک ڕادەگـرم بە یادمـدا تێناپەڕێت کـە گـۆرانیـبـێـژەکە لاوە یان نـا؟ کـە شیـعـرێک دەخوێنمەوە ناپرسم ئاخۆ شاعیرەکە لاوە یان نا؟ هەروەها گەر دەچمە سەیری شانۆییەکیش بەو مەبەستە ناچم کـە ئەمـە کـاری لاوانە یان نا؟ بەڵکو دەچم بۆ سـەیرکـردنی کـاروبەرهەمـێکی هونەری، گرنگیش ئەوەیە: نامـە و پەیامی ئەو بەرهەمەم پێبگات و قایلیشم بکات.

کلاوڕۆژنەی پێنجەم

خۆ ئەگەر لەم کلاوڕۆژنەیەوە ئەوە ببینین کە هۆی سستی و خاوبوونەوەی شـانۆ دەگەڕێتەوە بۆ پێشکەوتنی تەلەفزیۆن و سینەمـا؛ دەڵێین: نـکوڵی لەوە ناکـرێت، کـە تەلەفـزیۆن و سینەمـا لە چالاکییەکانیـاندا، لەژمارەی هونەرمـەندانی شانۆ هەڵدەمـژن، کـە ئـەمـەش کـاری خـۆی هەیە بۆ سـەر بچووکبوونەوەی قەبارەی چالاکیی شانۆ، بەڵام بەو ڕادەیەش نییە کە پەکی بخات، بەڵکو تا سنوورێکە. لە کاتێکدا کە لە سەیرکردنی گۆڕەپانی شانۆکەماندا، وەها دێتە بەرچاو کە چالاکییـەکانی بەهۆی برەو و باوی تەلەفزیۆن و سینەماوە؛ ئەو دیاربوونـەی کـەمـتـر بووەتەوە، یان شـانۆ ئەو دەورەی نەمـاوە، ڕەنگە ئەم مـەزەنەیە بە تەواوی لە جێگەی خـۆیدا نەبێت، چونکـە شـانۆ وەک خـودی خـۆی ئاوەکـەی وشک نـاکـات، ئەوەتا لە وڵاتە پێـشـکەوتووەکـاندا سـینەمـا و تەلەفـزیۆن گـەڵێک لێـرە باوترو لەبرەوتردایە؛ کـەچی شانۆکـانیـشـیـان هەر شـانۆیە و هەر لە چالاکیی خۆیدایە، بەڵام کـەم و زۆرییـەکـەی بەو ڕادەیە نییـە کـە ئێـمـە مەبەستمانە، چونکە جەماوەری ڕابواردن و کات بردنە سەرو حـەسـانەوە لە هەمـوو جـیـهـاندا؛ لە جـەمـاوەری فـیـکرو تێـڕوانینی ژیان زۆرترە، کـە شانۆ خۆی لە خـودی خـۆیدا، فیکرو تێڕوانینە لەژیان.

کلاوڕۆژنەی شەشەم

پرسیـاری زۆر لەسـەر ئەوە ورووژاوە کـە بۆچی شانۆکـەمان ئەو گەرم و گوڕییەی پێش ڕاپەڕینی نەماو خاو و ساردوسڕ بووەوە؟ سـەرەنجـەکـانی من لەم ڕووەوە بە کـورتی وەهای لێکدەدەنەوە:

پێش ڕاپەڕین ئازادی نەبوو، کـەچی شـانۆمـان گـەش بوو. لەسـەردەمی ڕاپەڕیندا، ئـازادییـەکی زۆر هەیە، کـەچی شانۆمان بچووک بووەتەوە... جا ئەم پێچەوانییـەکارییە، ئاورمـان پێدەداتەوە بۆ لێـدوانی باسێک کـە پێی بوترێت

(شانۆ و ئازادی) کە ئەمەش لێدوانێکی تایبەتی خۆی هەڵدەگرێت و لێرەدا دەرفەتی نییە.

بێینەوە سەر وەڵامی پرسیارەکە کە بۆچی شانۆمان بچووک بووەتەوە؟ لێکدانەوەکانم بە کورتی دەڵێت: کۆمەڵێک هۆکار گەلە کۆمەکێیان لە شانۆکەمان کرد: (١) دەسەڵات (٢) هونەرمەند (٣) بینەر.

(١) دەسەڵات: دەسەڵات لەپێناوی دۆست و لایەنگیر پەیداکردن و ڕاگەیاندنەکانی خۆیدا؛ پەنجەی لەنێوەندە هونەرییەکە وەردا، کە شڵەقاندنی لە ئەنجامی ئەم کارەشدا، ڕەش بوو بە سپی و سپی بوو بە ڕەش و سوپایەک لەمشەخۆر و هەڵمەتەکاسەو نا هونەرمەند و هەلپەرست؛ دەروازەی ئەم نێوەندەیان لە گرێژنە بردو هاتنە ناوەوە.. ئیتر لە گۆڕەپانەکەدا هونەرمەندانی بەتواناو لێهاتوو و شایستە بەڕادەیەک ژمارەیان کەم بووەوە کە کاروبارەکەیان پێ هەڵنەسوورا.

(٢) هونەرمەند: ئەگەر هونەرمەندان؛ خۆشەویستی هونەرەکەیان بپاراستایە و ئەو پێوەندی ڕێزو یارمەتییەی جارانیان درێژە پێبدایە، دەیانتوانی لە ئاستی هەموو شڵەقاندنێکدا شان بدەنە بەر تەلاری شانۆکەمان و ئەو گوناهی هەرەسەیان نەدەخستە ئەستۆی خۆیان.. ئەگەر خۆشەویستی نەبووایە؛ نە فەرهاد کێوی بێستوونی کون دەکردو نە داستانی مەم و زین و نە ڕۆمیۆ و جوڵێت و نەقەیس و لەیلا دروست دەبوون.

لەسەرێکی تریشەوە دەبێت ئەوە بڵێین: گرانی و ناهەمواری و باری سەختی ئەو ڕۆژگارە وەهای کرد کە هونەرمەندانیش وەکو هاوولاتییانی تر، ڕوو بکەنە پەیدا کردنی ڕۆژانەی خۆیان و زۆربەیان بەرەو تەلەفزیۆن و ڕادیۆو دەسگا ڕاگەیاندنەکانی تر بچن، کە لەم بارو دۆخەشدا. شانۆ هەست بەبێ کەسییەک دەکات.

(٣) بینەر: ئەوەی کە جەماوەری بینەر دوای ڕاپەڕین لەسەر شانۆ بینییان و دەیبینین، زۆر ئاسایی و ساکارو بچووکتر بوون لەو داستانی قارەمانێتی و جوامێرییانەی کە لە ڕۆژانی ڕاپەڕینەکەدا بەکارو کردەوە هاوولاتییەکان ئەنجامیان دا، ئەمە جگە لە ئەوەی کە بینەر بەهۆی سەختی باری ژیانی ڕۆژانە و جێگە گۆڕکێ و ئاوارەیی و نا ئاسوودەییەوە، زۆر کەمتر دەیپەرژایە سەر هامشۆی هۆڵی شانۆکان.. ئێ خۆ جەماوەری بینەریش سێیەم مەرجە لە پێکهاتەی شانۆدا.

بەشێوەیەکی گشتی شانۆی هەر وڵاتێک بە بارودۆخێکی وەهادا تێپەڕێت لەو سەردەمەدا بەم جۆرەی لێدێت کە وەها چاوەڕوان دەکرێت دوای ئەو ماوەیە هەڵسێتەوە سەرپێ و بەرەو پێشکەوتنی گەورەتر بڕوات. ئەگەر سەیری شۆڕشی ئۆکتۆبەری (١٩١٧)ی گەلانی ڕووسیا بکەین، دەبینین شانۆ گەشەکەی ڕووسیای قەیسەری شێوەیەکی وەهای لێبەسەر هات (ستانسلاڤسکی) و هاوڕێکانی بەجۆرێکی نائاسایی سەریان لێشێوا، تا (مایرهۆڵد) لە چلەکاندا ئیعتیباری بۆ ڕەت کرایەوە، لای خۆشمان ئەگەر ئەم جۆرە شێواوییەی ئێستامان درێژە بکێشێت ئەگەر وەکو ئەوێمان لێبەسەر نەیەت؛ باشە.

کڵاوڕۆژنەی حەوتەم

هەر شانۆیەک، خۆی لە ئێش و ئازارو هیواکانی گەلەکەی خۆی جیاکردەوەو ئەرکەکانی خۆی فەرامۆش کرد؛ ئەوە شانۆیەکی دۆڕاوە. من بیرم بێت شانۆکەمان بە درێژایی تەمەنی لایەنگری مافی ڕەوای گەل و نیشتمانەکەی خۆی بووە.. خۆ ئەگەر ڕووی دابێت تاک و تەرایەک لەم ڕێڕەوە لای دابێت؛ ئەوە پێوەندی بە بزووتنەوەکەوە نییە، بەڵکو ئەو کەسانە خۆیان بەرپرسیارن.. شانۆش وەکو هونەرو بیروڕاو بۆچوونەکانی، بەهەمەجۆر ڕێبازی تایبەتی خۆی بە شێوازێکی هونەریی پەسەند دەردەبڕێت، بەڵام دوور لەوەی کە بکەوێتە کەش و هەوایەکی ڕاگەیاندنکارییەوە. جیاوازیی هەیە لەنێوان تیپێکی سەربازی و تیپێکی هونەریدا، هەریەکەیان بە یاسای ڕێبازو ڕێچکەی خۆی، بیروڕای خۆی دەردەبڕێت:

شانۆمان هەمیشە لەوەدا وریا بووە کە بە پەرۆشەوە ببێتە سەبووری و تەسەلایەک بۆ گەلەکەی خۆی کە لەنێو دەق و نمایش کردنەکانیدا، لە داهێنانکارییەکانیدا، نارەزایی و ناوچەوان گرژیی خۆی بەرانبەر ناحەزەکانی وڵات دەرببڕێت و کارەساتەکانیان ڕیسوا بکات، بەڵام وەکو ئەمان بە پێڕەوکردنی یاسای ڕێچکە تایبەتییەکەی خۆی. خۆ ئەو جەماوەرە زۆرەی کە لەپێش ڕاپەڕیندا هەیبوو دەهاتنە سەیری نمایشەکانی، خۆ سەنگەرو پێشمەرگەیان نەدەدی، بەڵکو لە دووتوێی گفتوگۆو جموجوڵ و دیکۆرەکاندا؛ بیروڕاو ئاواتەکانی خۆیان دەدۆزییەوە، هەر لەگەڵ وشەیەکیان لەم بارەیەوە ببیستایە یان ئاماژەیەکیان بدیایە؛ هارەی چەپڵە هۆڵەکەی دەهەژاند. تۆ ناحەزی خۆت ڕیسوا بکەیت؛ ڕاستەوخۆ بێت یان ناڕاستەوخۆ؛ گرنگ ڕیسواکردنەکەیە، بەڵام لەگەڵ ئەم ڕایانەشدا، ئەو مەرگەساتانەی کە بەسەرماندا هاتووە، جار بووە کراون بەکەرەسەی دەقی درامی و کارێکی داهێنەرانەی شانۆیی کە چوونەتە سنووری ڕاستەوخۆییەوە، بەڵام بە ڕاستەوخۆییەکی زەق نا، بەڵکو ڕاستەوخۆییەکی هونەری، بە

شێوەیەکی ئەوتۆش کە لەجیاتی دڵۆپێک ئاو؛ پەرداخێک ئاویان داوە بە بینەرە تینووەکانی خۆیان. لە نموونەی ئەم کارە جوانانە کە خاڵێکی جوانن بەسەر ڕوومەتی مێژووی هونەرەکەمانەوە، شانۆیی (هەنگوین)ە کە لە ساڵی (١٩٨٩)دا پێشکەش کراو کاتی خۆی ڕادیۆ لەشاخ ستایشێکی گەورەی کردو داوای ئەم جۆرە شانۆییانەی کرد، هەروەها مۆنۆدرامای (دارتوو)ەکەی گەزیزە کە هەر لەو ساڵەدا پێشکەش کراو لەسەری تووشی لێپرسینەوەیەکی قورسی دامو دەستگاکانی ئەمن بوو.

سەبارەت بە پێداویستییەکانی گەشەکردنی شانۆشمان؛ پێشنیازو داواکارییەکانی لەمەوبەر کە ببوونە ویردی سەر زمانی هونەرمەندان؛ وەنەبێت نوێ بووبن و بەدی هێنانیان بە دەر لەتوانا بووبێت، بەڵام لەم سەردەمەدا وەکو بڵێیت شانۆکەمان شێواوییەکەی، شێوەیەکی تایبەتی وەرگرتبێت، لەبەر ئەمە بووژاندنەوەکەشی هەر مامەڵەیەکی تایبەتی پێویستە، بەلای منەوە ئەم کارە پیرۆزەش، کاری وەزارەتی ڕۆشنبیرییە و بەو نەبێت هەڵناسووڕێت و بەستراوە بەدەست و پەنجەی ئەوەوە.. لەم ڕووەوە پێشنیاز دەکەم: جگە لە دامودەستگای بەرپرسیاری شانۆ لە وەزارەت؛ لیژنەیەکی تری شانۆ دابمەزرێت تایبەت بۆ بووژانەوەی شانۆمان؛ لیژنەیەکی خاوەن دەستەڵات، ئەندامەکانی ڕابووردوو پاک بن، شارەزاو خاوەن ئەزموون و هونەر خۆشەویست بن، لەوانەی کە بە دوورەپەرێزی لە لایەنپەرستی ناسراون، کە بەهۆی دەست بەکاربوونی ڕاستگۆیانەی ئەم لیژنەیەوە دەتوانرێت شانۆکەمان ببووژێنرێتەوە.

هەرچەندە شانۆ خۆی مافی سەربەستیی تەواوی هەیە لە چالاکییەکاندا و فەرمان پێکردن و ئاماژەکاری ناگرێتەخۆ، بەڵام حاڵەتەکە تایبەتە و بەم شێوە تایبەتییەش نەبێت، ناگاتە سنووری بووژانەوەی پێویست.

کلاوڕۆژنەی هەشتەم

کۆچ کردنی هونەرمەندانیش بۆ دەرەوەی وڵات، پێوەندیی بە بزووتنەوە شانۆییەکەوە هەیە، لەبەر ئەوە دەبێت بەشی خۆی باسێکی بکەین.

هەر هونەرمەندە جۆرە بەهرەو توانایەکی تێدا هەیە، کەم یان زۆر، کەوا چاوەڕوان دەکرێت بیبەخشێت بە گەل و وڵاتەکەی. هونەرمەندێکیش کە زانی وڵاتەکەی بە قۆناغێکی ناسکی خۆدامەزراندن و خۆ دروست کردندا تێدەپەڕێت و پێویستی بە هاریکاریکردنی و هاوبەشیی ئەو بەهرەو توانایەی ئەو هەیە؛ ئەرکی شایستەتی خۆیەتی کە لەو کارە پیرۆزەدا هاوبەشییەکی تەواو چالاک بکات، نەک لەم کاتە ناسکەدا وڵات بەجێ بهێڵێت و بڕوات.. خۆ مادام قەیرانی شانۆکەمان لە ئارادایە و بەمانەوەی ئەوانیش ئەو قەیرانە هەر درێژەی هەیە، لەبەر ئەوە ڕۆیشتن و نەڕۆیشتنیان گۆڕانکارییەک نابەخشێت، هەر چەندە ئەم کارە پێوەندی بەخۆیانەوە هەیە.

لەسەرێکی تریشەوە گوایا (چالاکی)ی هونەرمەندی کۆچبەر لە ئەوروپا: تەختەی شانۆکە بینراوێکی سەما ئامێزە، یان نمایشکردنی تابلۆیەکی ئەوروپا شێوەیە لە شەمەندەفەرێکدا، یان وێنەیەکی فۆتۆگرافی کۆمەڵێکیانە بەجل و بەرگی عەسابەگەری ئەوروپاوەو ناردنی بۆ گۆڤارەکانی کوردستان: کێ ئازایە بییانناسێتەوە؛ ئەوەندە دۆلار خەڵاتێتی...تاد کە ئەم جۆرە کارانە نە داهێنانکاری و نە بەرنامە و نەمەنهەجیشن بۆ خزمەتی شانۆی کوردی کە هەر ئەوەندە بزووتنەوەکە جووڵەیەکی تێکەوت، ئیتر کوڕگەل و کیژگەلی هونەرمەندانی بەتوانا، هێندە شانۆکەمان ئاوەدان دەکەنەوە؛ هەر چەپڵەیان بۆ لێبدرێت.

(برێخت)ی ئازادیخواز و هونەرمەندو خاوەنی شانۆی مەلحەمی کە لە ساڵی (١٩٣٣)دا، ئەڵمانیای نیشتمانی بەجێ هێشت؛ بە ئارەزووی خۆی نەبوو، بەڵکو هەڵاتووی دەستی سەرکوتکەرانی ڕژێمی نازییەکان بوو، دوای (١٦) ساڵیش لە (١٩٤٩)دا کە لە (پراگ و ڤییەنا و پاریس و لەندەن و ئەمەریکاو مۆسکۆ) گەڕایەوە بۆ ئەڵمانیاکەی خۆی تا درێژە بەکارە هونەرییەکانی خۆی بدات؛ ئەوسا ئەڵمانیا لە کۆت و زنجیری نازییەکان ئازاد ببوو، بەڵام لای ئێمە بە پێچەوانەی (برێخت)ەوە، ئەو هونەرمەندانە لەکاتێکدا وڵاتیان بەجێ هێشت؛ لە چەپۆکی ناحەزان ڕزگاری ببوو، لەشنەی جەژنی ئازادیدا دەژیا..❖